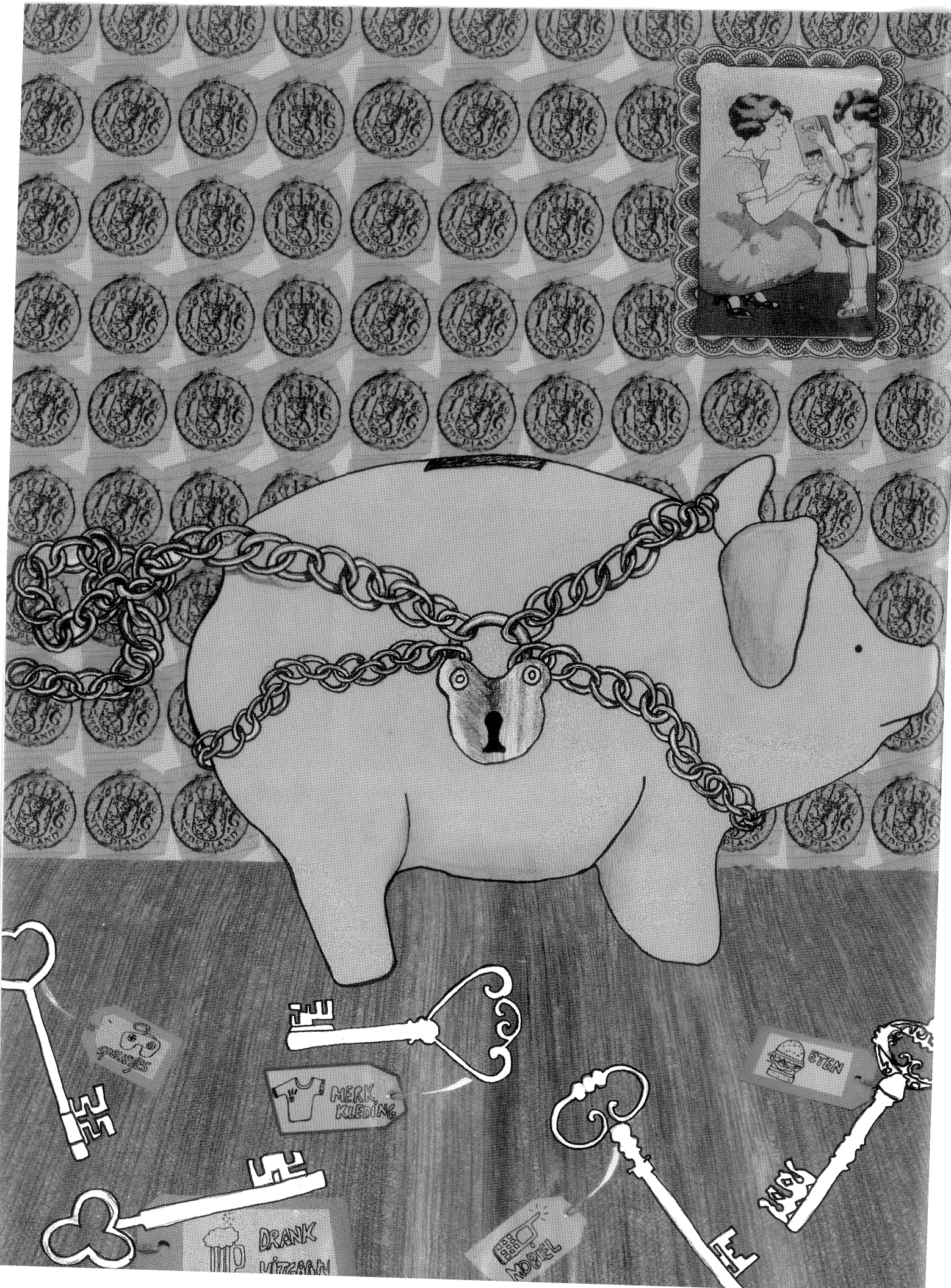
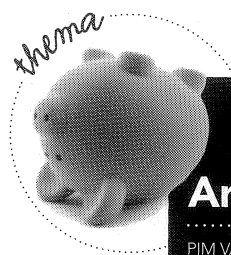

Armoede

PIM VAN HEIJST

Financiële opvoeding *van* *jongeren* in en na tijden van

CRISIS

door Pim van Heijst

Jongeren vinden het moeilijk om te gaan met geld. Met een groot deel gaat het desondanks goed. Een derde van de jongeren heeft echter behoefte aan ondersteuning. Hoe kunnen (professionele) opvoeders financiële preventie aanpakken?

Op verjaardagen en partijen vertel ik wel eens over mijn betrokkenheid bij het voorkomen van schulden bij jongeren.

Instemmend geknik is tegenwoordig mijn deel. 'Ja, dat is heel belangrijk in deze tijden van crisis', krijg ik regelmatig te horen. Het voorkomen van schulden bij jongeren is mijns inziens echter altijd belangrijk.

Financiële alertheid belangrijk

Financiële preventie moet onderdeel zijn van de opvoeding van iedere jongere. De toegenomen aandacht voor geldzaken en financieel bewustzijn die de crisis meebrengt kan ook ten goede worden ingezet. Uit diverse publicaties blijkt namelijk wel dat de schulden van jongeren de afgelopen jaren zijn toegenomen (KBU, 2007; CentiQ, 2008;

“Financiële opvoeding zou onderdeel moeten zijn van de begeleiding van onze jeugd”

Noorda & Pehlivan, 2009; Nibud, 2008). Van de werkende jongeren heeft veertig procent een schuld van gemiddeld 900 euro. Een op de drie jongeren die nog bij hun ouders wonen heeft een schuld van 750 euro. Tweederde van de werkende jongeren heeft een schuld van maar liefst 1750 euro (Nibud, 2010). Van Ommeren et al. (2009) beschrijven dat jongeren meer risico lopen dan volwassenen om problematische schulden te krijgen. De gevolgen kunnen groot zijn. Sommigen raken sociaal geïsoleerd, komen in armoede terecht of vervallen in (kleine) criminaliteit (Serail & Von Berg, 2007). Het is evident dat dit soort zaken, juist ook in de huidige economisch zware tijden, zo veel mogelijk moet worden voorkomen (vgl. Ministerie van Sociale Zaken, 2009). Uiteraard kan ook een uitgebreide discussie over consumptiepatronen nooit kwaad. Toch wil ik die voor nu even links laten liggen. Het staat echter vast dat in de huidige maatschappij jongeren op steeds vroegere leeftijd steeds meer keuzes met financiële gevolgen moeten maken. Toen ik zelf op kamers ging wonen, was er een vaste telefoon van de PTT (met tikkenteller), was ik meeverzekerd met mijn ouders, werd energie geleverd door een monopolist en waren internet en mobiele telefonie nog vrijwel onbekende begrippen. Jongeren van nu worden al op jonge leeftijd wel met vele keuzes geconfronteerd. Wie kunnen daarin een rol spelen en waar moet je dan op letten?

Wie voeden financieel op?

Hiervoor liet ik zien dat geldzaken een belangrijk thema zijn voor hedendaagse jongeren. Dat kunnen ze echter niet alleen. Het is mijns inziens belangrijk dat opvoeders hun kind, cliënt, leerling of probleemjongere serieus nemen en alert zijn op financieel gebied. Of het gaat om ouders of professionals - zoals docenten, woonbegeleiders of jongerenwerkers - is een minder relevante discussie. Financiële opvoeding zou integraal onderdeel moeten zijn van de begeleiding van onze jeugd.

Veel ouders geven aan aandacht te besteden aan de financiële opvoeding van hun kinderen. Gezien het grote aantal jongeren met financiële problemen kan daar echter nog wel het een en ander aan verbeteren. Ik wil hier niet lang ingaan op de discussie over gedeelde verantwoordelijkheid van ouders en andere opvoeders. Naast de verantwoordelijkheden van de ouders hebben echter mijns inziens ook professionals die met jongeren werken een verantwoordelijkheid rondom de financiële opvoeding. Ook professionals moeten aandacht hebben voor dit thema, juist als hun primaire taak

ligt bij andere zaken zoals de schoolloopbaan van jongeren stimuleren, hun zelfvertrouwen vergroten, of criminaliteit tegengaan. In de publicatie *Geld rolt* (2010) beschreef ik met Stijn Verhagen dat jongeren die op enigerlei gebied (diep) in de problemen zitten, vaak ook moeilijkheden hebben op het financiële vlak. Daarom is het belangrijk gezond financieel gedrag bij hen te bevorderen. Alleen in samenhang kan de weg naar boven weer gevonden worden. Daarnaast zijn vele 'niet-financiële professionals' zoals docenten en straathoekwerkers doorgaans de frontliniewerkers. Zij signaleren als eerste problemen bij jongeren of nemen risicovol gedrag van jongeren waar in een vroeg stadium.

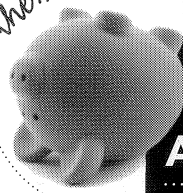
Ook jongeren zelf geven aan dat zowel ouders als professionals wat hen betreft een belangrijke rol spelen in hun financiële opvoeding (Van Heijst & Verhagen, 2010). Uit ons onderzoek bleek echter dat óók de opvoeders daar baat bij hebben. Financiële stabiliteit bij jongeren brengt rust, ook voor de omgeving. Jongeren en opvoeders worden niet afgeleid door de onrust die financiële problemen met zich meebrengen. Hierdoor is er ruimte te focussen op de kerntaken van ouders en professionals: samenleven, doceren, begeleiden, coachen, empoweren. Ook levert het voorkomen van schulden uiteindelijk meer op dan het kost en het oplossen van financiële problemen is meestal een langdurig en moeizaam proces.

Een driedeling van preventieactiviteiten

In het voorgaande heb ik beschreven dat financiële preventie belangrijk en noodzakelijk is. Ook heb ik aangegeven dat daarbij een rol is weggelegd voor zowel ouders als professionele opvoeders van allerhande achtergronden. Hoe kunnen ze dat doen? Een handzame driedeling van schuldpreventie-activiteiten gaat uit van primaire, secundaire en tertiaire preventie. Bij primaire preventie gaat het erom dat jongeren gezond financieel gedrag vertonen. Deze vorm van preventie richt zich op alle jongeren (met en zonder financiële problemen), om te voorkomen dat later in hun leven problemen ontstaan. Je kunt denken aan voorlichting aan leerlingen op de basisschool. Bij secundaire preventie gaat het erom eventuele problemen vroegtijdig te signaleren en jongeren die potentieel risicovol gedrag vertonen al in een vroeg stadium te begeleiden. Zo wordt op ROC Midden Nederland een financieel spreekuur gehouden waar jongeren met vragen over geld terechtkunnen. Tertiaire preventie focust op jongeren die al problematische schulden hebben en het doel is verergering van de problematiek te voorkomen. Vaak

thema

Armoede

PIM VAN HEIJST

En waar moet je dan op letten?

Er is een aantal uitdagingen bij het opzetten van financiële preventie. Het vinden van passende en aansprekende educatiematerialen is een eerste uitdaging. Via diverse organisaties (Centiq, Nibud, schuldpreventiewijzer.nl) is een breed aanbod van materialen verkrijgbaar voor de jeugd zelf, hun ouders en betrokken professionals. Daarnaast kan het, zeker voor de professionals, goed zijn aandacht te geven aan het voor-en-door-jongerenprincipe. Leeftijdsgenoten onderling weten vaak relatief gemakkelijk de juiste toon te vinden.

Ook is het belangrijk om binnen het gezin of de organisatie manieren te vinden om schuldpreventie niet incidenteel maar structureel te implementeren. Voor ouders betekent dit dus niet een eenmalig gesprek maar een regelmatig terugkomend thema, afgestemd op leeftijd en ontwikkelingsniveau van hun kind. Voor professionals betekent dit niet een keertje een lesje budgetteren geven op scholen, maar een cultuur van financiële alertheid creëren bij docenten, schoolmaatschappelijk werkers en mentoren. Schuldpreventie kan pas structureel zijn als er draagvlak voor is op alle niveaus van het gezin of de organisatie. Zowel vader als moeder en liefst min of meer op één lijn. Zowel de mensen op de werkvloer als directie en management zullen het belang van schuldpreventie moeten erkennen. Er moeten afspraken worden gemaakt over:

- het takenpakket
- het aanschaffen van financiële educatiematerialen
- het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten en trainingen

Tot slot is er de uitdaging van (zinvol) evalueren. Op grond van de literatuur blijken effecten van preventieve interventies lastig meetbaar en aantoonbaar, zeker op de korte termijn. Het is echter zaak dat zowel ouders als professionals zich regelmatig afvragen of ze het gewenste effect bereiken. Mochten er toch problemen ontstaan, willen we dat graag vroeg signaleren en niet pas wakker worden als de deurwaarder bij de jongere aan de deur klopt.

bieden gespecialiseerde hulpverleners deze preventie aan, in combinatie met een traject bij de kredietbank. Deze derde vorm van preventie lijkt op curatie. Het verschil is echter dat het er bij tertiaire preventie om gaat voorzorgsmaatregelen te nemen tegen terugval, recidive of chronisch worden, terwijl curatie erop gericht is bestaande schulden op te lossen.

Deze drie preventietypen bieden professionals houvast bij het ontplooiën van schuldpreventieactiviteiten. Ze bieden een kader om te beslissen of preventieactiviteiten nodig zijn en welke preventieactiviteiten voor welke jongeren adequaat zijn. Door per jongere na te gaan in welke sociale en financiële situatie hij of zij verkeert, kunnen de activiteiten op zijn of haar behoefte worden afgestemd. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat de preventietypen doorgaans niet losstaan van elkaar. Jongeren bij wie tertiaire preventie nodig is om te voorkomen dat hun schulden chronisch worden (bijvoorbeeld door betalingsregelingen met incassobureaus te treffen), hebben ook primaire preventie nodig omdat ze zo snel mogelijk op hun basale financiële gedrag moeten leren reflecteren. Om te komen tot financieel gezond gedrag van jongeren is ondersteuning door opvoeders onontbeerlijk. Daarom herhaal ik nogmaals dat opvoeders het belang van deze thema's niet alleen moeten onderkennen, maar ook voldoende moeten weten op financieel gebied. Ze hoeven geen financiële specialisten te worden maar moeten het thema wel op hun netvlies hebben staan. Als al dan niet professionele opvoeders dit onderkennen, kunnen ze aan de slag.

Aandachtspunten bij financiële preventie

Jongeren geven zelf aan behoefte te hebben aan ondersteuning. Dit betekent niet dat ze ook het gewenste gedrag zullen gaan vertonen. Uit onze onderzoeksgegevens blijkt dat financiële kennis en vaardigheden weliswaar drijvende krachten zijn achter de financiële bewustwording van jongeren, maar dat jongeren zich alleen financieel verantwoord zullen gedragen als zij daarvoor ook de wil hebben en bovendien over het vertrouwen beschikken dat (eventuele) gedragsveranderingen ook haalbaar zijn.

Het is daarom belangrijk bij het ontwikkelen van financiële preventieactiviteiten aan te sluiten bij de financiële motivatie en het (financiële) vertrouwen van de jongeren. Ook is het belangrijk de nadruk te leggen op een financieel gezonde leefstijl in plaats van te benadrukken wat er op financieel gebied fout kan gaan. Met name jongeren die zich financiële

“Jongeren lopen meer risico om problematische schulden te krijgen dan volwassenen”

losers (dreigen te gaan) voelen, raken meer gemotiveerd als ze kansen die kennelijk bestaan, proberen te benutten. Mocht een jongere toch in de problemen komen dan is vroegsignalering (secundaire preventie) en in een latere fase curatie (tertiaire preventie) van groot belang.

Voortdurend moeten we voor ogen houden dat er voor schuldpreventie geen one-size-fits-all-benadering voorhanden is. Dit betekent dat de professional moet aansluiten bij de motivaties, levensstijlen en achtergronden van jongeren. Voor een ROC jongere op niveau 2 ligt een netto-inkomen van 3000 euro per maand niet in de rede, voor een student op het hbo behoort dat in de toekomst misschien wel tot de mogelijkheden. Een jongere met een verstandelijke beperking zal misschien nooit een langetermijnoverzicht verwerken over zijn inkomen en pensioen, voor de vmbo'er zal dit niet het grootste probleem zijn.

Ouders en professionals die doel willen treffen met financiële preventie, staan voor minstens drie uitdagingen:

- ▶ passende en aansprekende materialen vinden
- ▶ zorgen voor structurele implementatie
- ▶ zinvol evalueren

Deze uitdagingen klinken wellicht wat hoogdravend en ingewikkeld, zeker als zij worden gekoppeld aan de opvoeding door ouders. In de praktijk gaat het er echter om dat we een geschikte methode vinden die ook bij onszelf past, dat we deze consequent toepassen en parallel daaraan in de gaten houden of het werkt. Bij ouders thuis, maar ook in professionele organisaties ontbreken onderdelen van deze

Meer weten?

Lezers die geïnteresseerd zijn in meer specifieke praktische voorbeelden en ervaringen kunnen contact opnemen met de auteur via pim.vanheijst@hu.nl. Daarnaast zijn ook op de site schudpreventie-wijzer.nl van het ministerie van sociale zaken diverse handvatten voor financiële preventie te vinden.

drie uitdagingen vaak. Het zet echter weinig zoden aan de dijk om je kind een prachtig boekje toe te schuiven zonder daar op een later moment nog op terug te komen. Als het kind eenmaal schulden heeft, ben je vaak te laat.

Mijns inziens loont het om – altijd afgestemd per specifieke doelgroep – jongeren te leren gezond met geld om te gaan. Ouders en professionals hebben daarbij een belangrijke rol, ook als het bevorderen van het financieel bewustzijn van de jongeren niet hun hoofdtaak is. Niet alleen nu, maar ook na tijden van crisis, zodat ik ook in de toekomst op verjaardagen en partijen vol enthousiasme over mijn werk kan vertellen. ★

PIM VAN HEIJST is Senior Onderzoeker Lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling Hogeschool Utrecht.

LITERATUUR

CentiQ (2008). *Financieel Inzicht 8 tot 18 jaren in Nederland*. Den Haag: CentiQ.
Heijst, P. van, & Verhagen, S. (red.) (2010). *Geld Rolt*. Amsterdam: SWP.
Kredietbank Utrecht (2007). *Handboek Jongeren en schulden*. Utrecht: Kredietbank Utrecht.
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2009). *Extra*

maatregelen schuldhulpverlening. Bijlage bij de aanbiedingsbrief van staatssecretaris Klijnsma aan de Tweede Kamer, 19-6-2009.
Nibud (2008). *Financieel gedrag van jongeren*. Utrecht: Nibud.
Nibud (2010). *Jongeren en schulden*. Nieuwsbrief maart 2010. Utrecht: Nibud/MOgroep.
Noorda, J., & Pehlivan, T. (2009). *Kredietcrisis onder risicojongeren. Een andere kijk op schul-*

den en huisvestingsproblemen. Den Haag: SDU.
Ommeren, C. van, Ruig, L. de, & Vroonhof, P. (2009). *Huishoudens in de rode cijfers. Omvang en achtergronden van huishoudens met (een risico op) problematische schulden*. Zoetermeer: Panteia.
Serail, T., & Berg, M. von (2007). *Huishoudens met risicovolle schulden*. Tilburg: IVA.

COLUMN

Daphne Clement

Andere wereld

Daphne Clement is pedagoog en moeder van twee zonen.

Sinds september 2011 bezoekt haar oudste zoon een zwarte school in Amsterdam Oost.

Zoonlief neemt een meisje uit zijn klas mee naar huis. Met haar moeder wissel ik telefoonnummers uit. Ik stel me voor, maar zie aan haar dat ze mijn naam niet herkent. We maken een afspraak over ophalen. 'Zo ver?' zucht ze als ik haar vertel waar we wonen. Ik lach beleefd omdat ik denk dat ze een grapje maakt. Maar dat is niet zo.

Als haar dochter bij ons speelt, loopt ze onrustig door het huis. Uit het niks vertelt ze dat ze geen blote billen mag zien. Ik zeg haar dat ik niks van plan ben. Ze vraagt bij alles wat het is. Aandachtig en tegelijkertijd ongelovig bekijkt ze de koelkast met onder magneetjes verzamelde foto's, tekeningen en plaatjes. Ze zegt dat ze het maar een rommeltje vindt. Ik grinnik.

Ook een tweede klasgenootje wijst ons op de rommel in huis. Nu grinnik ik niet meer. Wel als ze wijst naar een kaart aan de muur waarop Theo en Thea staan. 'Zijn dat jullie opa en oma?' vraagt ze. Maar als ze haar moeder bij het vertrek ook op de kaart wijst, schaam ik me. Ik schaam me voor mijn humor en voor het feit dat Theo en Thea in een soort burka's poseren. Dat had ik voorheen nog nooit opgemerkt.

Het is woensdagmiddag. Mijn zoon speelt bij een jongetje uit zijn klas. Om drie uur belt zijn moeder want hij wil naar huis: 'Hij zegt steeds dat hij naar buiten wil.' Ik haal hem op. De huiskamer van vier bij vier is warm, heet zelfs. De jongens staren versuft naar de tv. Als ik hem vraag of hij naar buiten wil, zegt hij: 'Nee, dat is het niet, maar ik had al een half uur tv gekeken en dan mag ik niet meer.' Hier wel denk ik, hier is een andere wereld.

Ik haal hem steeds vaker op uit andere werelden. Kamers met vloerkleden, grote banken, en grote schermen van tv of computerspel. Geen plaatjes, geen speelgoed. Wel lekker eten om vier uur 's middags waar mijn zoontje van glimlacht als ik hem ernaar vraag.

Zoonlief maakt puzzels van Nederland en Europa en wijst tot over de zee waar Marokko ligt. Op de stoep heeft hij een weg gekrijt met aan het einde Marokko en iets daarvoor Suriname. Als ik zijn vriendinnetje na het spelen naar huis breng met de fiets, schatert ze van het lachen. Ze heeft nog nooit op de fiets gezeten.